

ПИТАННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОСТІ У РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ТА КЛІМАТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ

INTERDISCIPLINARY ISSUES IN THE IMPLEMENTATION OF STATE ENERGY AND CLIMATE POLICY

Богун В.В., к.ю.н.

У статті показано, що із зростаючим усвідомленням численних криз і викликів у сучасній юриспруденції постають нові вимоги до формування й обґрунтування кліматичної й енергетичної політик, що здійснюються як на національному (Україна), так і на регіональному (ЄС) рівнях. З плином часу вони взаємодіють між собою, переплітаючись на рівні стратегічних правових актів, що визначають алгоритми сталого розвитку суспільства. Юридична наука обґрунтовує важливість дисциплінарної конвергенції в кліматичному та енергетичному праві як основу для взаємодії кліматичної й енергетичної політик на нормативному рівні. Центральний внесок кліматичного та енергетичного законодавства в розвиток кліматичної й енергетичної політик, а також властиві їм риси міждисциплінарності та багаторівневого управління сприяють або навіть пришвидшують конвергенцію між цими двома напрямками державної політики. Взаємодія кліматичної й енергетичної політик із міжнародним і національним факторами, цілі, що обумовлюють дії в рамках цих політик, а також способи, якими реалізуються кліматична й енергетична політики, окреслюють доволі відмінні траєкторії їх розвитку. Міжнародний і національний фактори по-різному впливають на енергетичну й кліматичну політики в ЄС та в Україні: спершу міжнародні фактори були визначальними на рівні кліматичної політики, тим часом як національні – на рівні енергетичної політики. У статті стверджується, що розвиток як кліматичного та енергетичного законодавства ЄС і України, так і відповідних напрямів державної політики продемонстрували, що енергетична та кліматична політики розвиваються пліч-о-пліч, керуючись багато в чому подібними юридичними обґрунтуваннями та законодавчими засадами, при тому, що їх цілі, спрямованість та інструменти лише частково збігаються. Тому дослідження цього взаємозв'язку відкриває можливості для вирішення не тільки науково-дослідних завдань, але й врахування проблем захисту клімату у практичній соціально-економічній, у тому числі енергетичній політиці держави.

Ключові слова: зміна клімату, енергетика, державна політика, екологічна політика, кліматична політика, енергетична політика, функції держави.

The article shows that with the growing awareness of numerous crises and challenges in modern jurisprudence, new requirements arise for the formulation and justification of climate and energy policies implemented both at the national (Ukraine) and regional (EU) levels. Over time, they interact with each other, intertwining at the level of strategic legal acts that determine the algorithms for sustainable development of society. Legal science substantiates the importance of disciplinary convergence in climate and energy law as the basis for the interaction of climate and energy policies at the regulatory level. The central contribution of climate and energy legislation to the development of climate and energy policies, as well as their inherent features of interdisciplinarity and multilevel governance, contribute to or even accelerate the convergence between these two areas of public policy. The interaction of climate and energy policies with international and national factors, the objectives that determine actions within these policies, as well as the ways in which climate and energy policies are implemented, outline quite different trajectories of their development. International and national factors affect energy and climate policies in the EU and Ukraine in different ways: initially, international factors were decisive at the level of climate policy, while national factors were decisive at the level of energy policy. The article argues that the development of both climate and energy legislation in the EU and Ukraine, as well as the corresponding areas of state policy, have demonstrated that energy and climate policies are developing side by side, guided by largely similar legal justifications and legislative principles, while their goals, orientations and instruments only partially coincide. Therefore, the study of this relationship opens up opportunities for solving not only scientific and research tasks, but also for taking into account climate protection problems in practical socio-economic, including energy policy of the state.

Key words: climate change, energy, state policy, environmental policy, climate policy, energy policy, state functions.

Вступ. Одним із важливих шляхів захисту клімату є екологізація господарської діяльності. Особливе місце тут займає декарбонізація сучасної економіки як критично важливого напрямку пом'якшення зміни клімату, мінімізації екологічних ризиків та реалізації програм сталого розвитку[2;3]. Національна економічна стратегія України на період до 20203 р., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179, визначає одним з ключових орієнтирів в економічній політиці України декарбонізацію економіки (включаючи підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії, розвиток циркулярної економіки та синхронізацію з ініціативою “Європейський зелений курс”)[1]. При цьому на сучасному етапі і для України, і для країн-членів ЄС появилися ряд енергетичних проблем, зокрема, зростання залежності від імпорту, особливо з врахуванням російської воєнної агресії в Україні, питання ціноутворення на енергоносії, проблеми транспортування енергетичних ресурсів, необхідність розширення використання відновлюваних джерел енергії. Тому задля розвитку тіснішої конвергенції між енергетичною та кліматичною політиками варто дослідити засади їхнього взаємозв'язку та співвідношення в теоретико-правовому контексті.

Стан дослідження проблеми. Успішна інтеграція кліматичної політики з енергетичною повинна мати реальні

та позитивні наслідки та вплив на практику, наприклад, на енергоефективність[5], передбачати сформовані інституційні і правові механізми координації та консультацій[6-8]. Аналізу співвідношення та взаємодії кліматичної й енергетичної політик склали дослідження ряду зарубіжних і українських вчених: К. Аделле, Г. Ансімової, Р. Бальцера, Н. Батанової, Дж. Бейкера, Т. Брентона, Е. Л. Боассона, Д. Бучана, Р. Ведаваллі, Дж. Веттстада, Х. Дж. Гантінгтона, Г. Геллера, А. Гетьмана, К. Гнедіної, А. Завербоного, В. Костицького, М. Грабба, А. Джордана, А. Еберхарда, Е. Йохема, К. Кулавесі, А. Леншоу, Д. Осборна, Дж. Піла, В. Полич, Д. Рассела, Л. Рейнса, Й.Б. Ск'єрсета, К. Смирнової, Л. Солсбері, Р. Х. Уільямса, М. Хадсона, Д. Хелма, І. Фішера, Р. К. Флемінга, Дж. Фрімана, М. Шкурата та ін.

Метою статті є дослідження окремих проблем формування, цілей та реалізації енергетичної і кліматичної політик, їх складових (інституційних, нормативних, функціональних) у контексті соціально-економічного розвитку та екологічної, енергетичної і кліматичної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Кліматична й енергетична політики є відносно новими напрямками державної політики, проте такими, що стрімко розвиваються мірою поглиблення кліматичної кризи як на національному, так і на міжнародно-правовому рівнях. Зміни в законодав-

стві за останні два десятиліття зблизили ці два напрями державної політики, оскільки вони мають справу з двома сторонами однієї медалі: традиційні джерела енергії підживлюють сучасну економіку, водночас створюючи одну з найбільших проблем нашого покоління, сприяючи глобальне потепління. Характерно, що в цілому енергетична політика має давнішу традицію в законодавстві ЄС та України[9;10]. Так, правове регулювання використання енергії було серцевиною європейського політичного проекту ще з 1950-х рр., оскільки два з трьох початкових основоположних договорів ЄС були зосереджені на управлінні сталлю, вугіллям і ядерною енергією[11-12;14]. У 1990-х рр. було прийнято перший широкий пакет законодавства для енергетичного сектору, за яким послідували додаткові пакети у 2003, 2009 рр. і, нарешті, у 2018–2019 рр.[15]

Сучасні вчені відзначають, що кліматична та енергетична політика базуватися на широкому використанню альтернативних джерел енергії, зниженню використання викопного палива, а надалі викидів парникових газів в атмосферу, є взаємопов'язаними і залишаються ключовими проблемами глобального масштабу, що регулярно фігурують у публічних політичних та міжнародно-правових дискусіях у всьому світі. Так, на енергетику припадає близько 60% викидів в атмосферу у всьому світі[17], тому зменшення викидів в атмосферу має вирішальне значення для пом'якшення клімату.

У цьому контексті зростає значення курсу енергетичної політики ЄС та держав-членів ЄС, спрямованої на зменшення енергетичної залежності економіки і соціальної сфери. Саме необхідність імпортувати викопне паливо з нестабільних або ворожих регіонів, або надмірна залежність від одного постачальника, який може використовувати становище для отримання геополітичної вигоди, як і побоювання ЄС щодо перспектив подальшого використання російського газу призвели до поширення закликів зменшити енергетичну «залежність». Очевидно, що використання відновлюваних джерел енергії може не тільки сприяти досягненню таких цілей, а також відігравати значну роль у пом'якшенні впливу змін клімату на соціально-економічне життя суспільства[18].

Практично такі ж проблеми, але з більшою гостротою, постають перед Україною, яка перебуває у фокусі модернізації своєї енергетичної і кліматичної політик та узгодження їх з європейським курсом у відповідних сферах. Головне питання полягає в тому, як зв'язки між енергетичною безпекою та зміною клімату детермінують розвиток і взаємодію енергетичної та кліматичної політик. Відповідь на це питання надається на рівні національної держави (або у випадку ЄС – на регіональному рівні).

Реалізація кліматичної політики для пом'якшення викидів парникових газів і переходу до більш стійких енергетичних систем набула значного імпульсу в промислово розвинутих економіках. Для підтримки стабільності та стійкості в розвинутих економіках вкрай важливо віддавати пріоритет енергетичній безпеці, що включає не тільки вирішення питань забезпечення екологічно безпечної енергетики, але й визначається постійною доступністю енергетичних ресурсів за розумною ціною. Звідси висновок: щоб приймати обґрунтовані рішення та сприяти плавному переходу до економіки з низьким вмістом вуглецю тобто реалізовувати курс ЄС на декарбонізацію, необхідно розуміти взаємозалежний зв'язок між кліматичною політикою та енергетичною безпекою, що змушує узгоджувати пріоритети кліматичної та енергетичної політик.

Отже, об'єктивно у соціально-економічному житті суспільства виникає потреба забезпечувати взаємозв'язок між кліматичною та енергетичною політикою. Одним із важливих напрямків цього процесу залишаються енергетичний та кліматичний «переходи». У розвинених країнах енергетичний та кліматичний «переходи» полягають у пошуку балансу між кліматич-

ними цілями та потребою в надійних, економічно ефективних енергетичних ресурсах.

Зазначені практичні кроки різних держав у напрямку таких «переходів» указують на об'єктивну близькість та взаємопов'язаність кліматичної та енергетичної політик у сучасному юридичному та управлінському контекстах. Проте юридична наука на сьогодні недостатньо дослідила такі взаємопов'язаність і співвідношення указаних політик на нормативному та інституційному рівнях. Перш за все мова йде про відсутність комплексного дослідження закономірностей такого взаємозв'язку, що вимагає відповідного наукового тлумачення та оцінки як виявлених відмінностей, так і синергії.

Між тим, саме розвиток як кліматичного та енергетичного законодавства ЄС і України, так і відповідних напрямів державної політики продемонстрували, що енергетична та кліматична політики розвиваються пліч-о-пліч. В їх основі багато в чому подібні юридичні обґрунтування та законодавчі засади, при тому, що їх цілі, спрямованість та інструменти лише частково збігаються.

Як показала еволюція обох політик, вони розвивалися незалежно одна від одної, а вчені з екологічного, кліматичного та енергетичного права розвивали свої дисципліни так само здебільшого незалежно одні від інших. Проте взаємозв'язок між питаннями енергетики та клімату був визнаний у законодавстві ЄС наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр.[6;22] Початок XXI ст. ознаменувався стрімкою конвергенцією змісту кліматичного та енергетичного права ЄС [23-25]. У цьому контексті саме розвиток відновлюваної енергетики, енергоефективності та енергозбереження чітко пов'язує цілі енергетичної політики ЄС із цілями кліматичної політики ЄС[10]. Отже, на сьогодні кліматичні й енергетичні закони є незамінними частинами в юридичній еволюції, яку зумовлює порядок денний «зеленої» трансформації, оскільки ці закони формують відповідне середовище і сприяють базовим регулятивним передумовам[26]. У контексті цієї трансформації законодавчі інструменти, пов'язані з кліматом, перетворюють кліматичні міркування на юридично забезпечені цілі та механізми їх реалізації, тоді як енергетичне законодавство перебудовує енергетичний сектор, щоб забезпечити ефективне виконання дій, необхідних для «зеленого» переходу[27;28]. Таким чином, найбільш очевидною спільною рисою кліматичної та енергетичної політик в ЄС є те, що обидві вони роблять свій внесок у європейський порядок денний трансформації.

Кліматичні й енергетичні закони ЄС, покладені в основу реалізації кліматичної та енергетичної політик, за своєю суттю є міждисциплінарними, що відображається в тому, як вони включають норми з інших галузей права. Добре відомо, що кліматичне та енергетичне право поглинають нормативний матеріал з інших юридичних дисциплін. У цьому сенсі вченими визнається потреба в наявності єдиного «закону про зміни клімату» або в «закону про використання енергії». Через широту охоплення суспільних відносин, складний характер зміни клімату та його наслідки не можна обмежитися одним законом, навіть комплексного характеру[30]. Натомість сфера застосування обох політик визначається суспільними потребами щодо вирішення проблеми зміни клімату та забезпечення постачання енергії за розумною ціною. Ці ключові об'єктивні потреби суспільства стирають межі між кліматичної та енергетичною політиками, орієнтують на поєднання в них еколого-кліматичних та господарських цілей[27; 28]. При цьому науковці з кліматичного й енергетичного права погоджуються, що їхні дисципліни мають спільний додатковий вимір, що впливає з багаторівневого характеру відповідної політики[4;16]. Багаторівневе управління на національному та міжнародному рівнях синтезує елементи кліматичної та енергетичної політик[19], що є передумовою для узгодженого управління складними кліматичними та енергетич-

ними комплексами правовідносин. Тісна взаємозалежність між різними законодавчими структурами та необхідність координації різних рівнів законодавчих і регуляторних дій є спільними рисами кліматичного та енергетичного законодавства, а також важливими аспектами, охопленими багаторівневим управлінням у рамках кліматичної й енергетичної політик[33].

Водночас важливо проводити лінію диференціації між двома видами означених політик. Так, кліматична політика будується переважно як реакція на міжнародні події та міжнародно-правові угоди[6;29;], то як енергетична політика є більшою мірою «національною»[34].

Безумовно, нині уявлення про те, що кліматична політика більше орієнтується на міжнародне право, а енергетична на національне, є спрощенням відповідних нюансів. Насправді очевидно, що енергетична політика інтернаціоналізується, а кліматична локалізується[6; 13; 20; 31]. Торгівля енергетикою в наш час є глибоко міжнародною справою, а зовнішні ефекти глобальної енергетичної діяльності роблять управління енергетичним сектором глобальною проблемою[13;31].

Висновки.

Із зростаючим усвідомленням численних криз і викликів у сучасній юриспруденції постають нові вимоги до формулювання й обґрунтування кліматичної й енергетичної політик, що здійснюються як на національному (Україна), так і на регіональному (ЄС) рівнях. Ці політики повинні, зокрема, охоплювати цілісне бачення ключових взаємозв'язків нагальних господарських та екологічних проблем, що досягається передусім завдяки відповідній новелізації законодавства. Центральний внесок кліматичного та енергетичного законодавства в розвиток кліматичної й енергетичної політик, а також властиві риси міждис-

циплінарності та багаторівневого управління сприяють або навіть пришвидшують конвергенцію між цими двома напрямками державної політики. Навпаки, взаємодія кліматичної й енергетичної політик із міжнародним і національним факторами (інтересами), цілі, що обумовлюють дії в рамках цих політик, а також способи, якими реалізуються кліматична й енергетична політики окреслюють різні траєкторії їх розвитку. Енергетична політика в рамках ЄС та України має давніше походження та власні тренди розвитку (де поєднуються адміністративні, господарсько-правові та еколого-правові аспекти), тим часом як кліматична політика має порівняно незначний період розвитку та все ще недостатньо виокремлена із предметного «поля» екологічної політики.

Попри те, що кліматичні й енергетичні закони є найбільш динамічною, рухомою частиною державної політики у сфері зміни клімату та в енергетиці, виступаючи незамінними частинами загальноєвропейського та національного (українського) порядку денного трансформації, енергетична політика відрізняється багатодільним характером, порівняно з кліматичною, хоча і в останній намітився тренд до диференціації довгострокових, короткострокових та середньострокових цілей. Узгодженості обох політик значною мірою слугує взаємодія та взаємообумовленість таких цілей, що набуває практичного виміру.

Міждисциплінарність є ключовою основою, що синтезує зусилля в реалізації кліматичної й енергетичної політик як на рівні ЄС, так і в Україні. З'ясування спільних та відмінних рис цих політик є способом посилити дисциплінарну конвергенцію між ними, а також вибудувати раціональну ієрархію їх цілей, які повинні комплексно поєднувати нормативні, інституційні та аксіологічні компоненти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна економічна стратегія України на період до 20203 р.: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. *Офіційний вісник України*, 2021 р., № 22, ст. 1015.
2. Гнедіна К. В., Сорока А. В. Декарбонізація економіки як чинник забезпечення кліматично нейтрального майбутнього: сучасні виклики і перспективи в Україні та світі. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. С. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2804>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-76>.
3. Cato M. S. *Green Economics: An Introduction to Theory, Policy and Practice*. London: Earthscan, 2009. 224 p.
4. R. Lyster and A. Bradbrook, *Energy Law and the Environment* (Cambridge University Press, 2012), p. 34–35.
5. Brendehaug E., Aall C., & Dodds R. Environmental policy integration as a strategy for sustainable tourism planning: issues in implementation. *Journal of Sustainable Tourism*. (2016). №25(9). pp. 1257–1274.
6. Dupont C. *Climate policy integration into EU energy policy: Progress and prospects*. London: Routledge. 2016.
7. Rietig K. The importance of compatible beliefs for effective climate policy integration. *Environmental Politics*. (2019). №28(2). pp. 228–247.
8. Svensson P. Formalized policy entrepreneurship as a governance tool for policy integration. *International Journal of Public Administration*. (2019). № 42(14). pp. 1212–1221.
9. M. Roggenkamp et al., *Energy Law in Europe: National, EU and International Regulation* (third edition, Oxford University Press, 2016) and specifically on the evolution of energy in EU law.
10. K. Huhta, 'The Scope of State Sovereignty under Article 194(2) TFEU and the Evolution of Competences in the Energy Sector', 70(4) *International and Comparative Law Quarterly*. 2021. p. 991.
11. Treaty establishing the European Coal and Steel Community, Paris, 18 April 1951 (ECSC).
12. Treaty establishing the European Atomic Energy Community (Euratom), Rome, 25 March 1957.
13. C. Verburg, 'On Energy Law and Cross-Border Energy Investments: Is International Energy Investment Law a Distinct Subset of Law?' in R. Fleming and others (eds), *A Force of Energy: Essays in Energy Law in Honour of Professor Martha Roggenkamp* (University of Groningen Press, 2022).
14. K. Kern, 'Cities as leaders in EU multilevel climate governance: embedded upscaling of local experiments in Europe', 28 *Environmental Politics*. 2019. p. 125, 125–127.
15. K. Huhta, 'C-718/18 Commission v Germany: Critical Reflections on the Independence of National Regulatory Authorities in EU Energy Law', 30(6) *European Energy and Environmental Law Review*. 2021.
16. M. Mehling et al., 32 *Journal of Environmental Law* (2020), p. 418; J. Scott, 'The Multi-Level Governance of Climate Change', 1 *Carbon & Climate Law Review*. 2011. p. 25.
17. Baumert, K., Herzog, T., and Pershing, J., Navigating the numbers: greenhouse gas data and international climate policy. World Resources Institute. 2005. p. 4. URL: [http://pdf.wri.org/navigating_numbers.pdf\(open_in_a_new_window\)](http://pdf.wri.org/navigating_numbers.pdf(open_in_a_new_window))
18. Про затвердження Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.08.2024 р. № 761-п. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2024-%D1%80#n12>.
19. A.H. Schakel, 'Multi-level Governance in a "Europe with the Regions"', 22 *The British Journal of Politics and International Relations*. 2020. p. 767, 768.
36. J. Peel, 32 *Melbourne University Law Review*. 2012. p. 97.
20. S. Romppanen, 'The Role of Subnational Authorities' Climate Action in Transition to Zero Carbon Societies' in G. Wood, et al. (eds), *The Palgrave Handbook on Zero Carbon Energy Systems and Energy Transitions* (Palgrave Macmillan, 2022), p. 1.
- 40.
21. Jordan A., & Lenschow A. Environmental policy integration: A state of the art review. *Environmental Policy and Governance*. 2010. № 20(3). С. 147–158.

22. R. Wägenbaur and R. Wainwright, 'European Community Energy and Environment Policy', 16 *Yearbook of European Law*.1996. p. 59–60.
23. S. Oberthür and C. Roche Kelly, 43 *The International Spectator*.2008. p. 42.
24. A. Monti and B. Martinez Romera, 'Fifty Shades of Binding: Appraising the Enforcement Toolkit for the EU's 2030 Renewable Energy Targets', 29 *Review of European, Comparative & International Environmental Law*. 2020. p. 221, 225–226. 25. T. Maltby, 'European Union Energy Policy Integration: A Case of European Commission Policy Entrepreneurship and Increasing Supranationalism', 55 *Energy Policy*. 2013. p. 435.
26. M. Mehling, K. Kulovesi and J. de Cendra, 'Climate Law and Policy in the European Union: Accidental Success or Deliberate Leadership?', in E. Hollo, K. Kulovesi and M. Mehling (eds), *Climate Change and the Law* (Springer, 2013), p. 509, 514–515.
27. R.J. Heffron and K. Talus, 'The Development of Energy Law in the 21st Century: A Paradigm Shift?', 9 *Journal of World Energy Law & Business*. 2016. p. 1, 13.
28. A.J. Jordan, D. Huitema and H. van Asselt, 'Climate Change Policy in the European Union: An Introduction', in A.J. Jordan et al. (eds), *Climate Change Policy in the European Union: Confronting the Dilemmas of Mitigation and Adaptation?* (Cambridge University Press, 2010), p. 3, 11.
29. R.K.W. Wurzel, J. Liefferink and D. Connelly, 'Introduction. European Union climate leadership', in R.K.W. Wurzel, J. Liefferink and D. Connelly (eds), *The European Union in International Climate Change Politics: Still Taking a Lead?* (Routledge, 2017), p. 3.
30. K. Kulovesi, 'Exploring the Landscape of Climate Law and Scholarship: Two Emerging Trends', in E. Hollo, K. Kulovesi and M. Mehling (eds), *Climate Change and the Law* (Springer, 2013), p. 31–33.
31. R.J. Heffron and K. Talus, 9 *Journal of World Energy Law & Business*. 2016. p. 11.
32. J.B. Skjærseth, 'Linking EU Climate and Energy Policies: Policy-making, Implementation and Reform', 16 *International Environmental Agreements*. 2016. p. 509, 512.